

POSSIBLES SORTIDES POLÍTQUES AL CONFLICTE ABANS DE LA INTERVENCIÓ DE L'OTAN

Xabier Agirre

Membre de la Fiscalia del Tribunal Penal Internacional sobre l'Ex Iugoslàvia

Ponència transcrita, pronunciada en castellà

Bona tarda. És un plaer per a mi ser amb vosaltres i us agraeixo la vostra presència aquí. I També és un plaer venir de nou per aquí i deixar una mica el paisatge holandès, generalment plujós, fred, i ventós, i tornar de nou a Barcelona. El cert és que vaig ser aquí el mes de maig, com alguns de vosaltres sabeu, puc veure entre el públic cares conegudes que ja van ser aquí fa uns mesos. Un prometo als que van ser aquí llavors que no repetiré la mateixa xerrada, perquè hi ha coses noves a dir i nous esdeveniments ocorreguts des de llavors. Entre altres, o de manera fonamental, l'acta d'acusació aprovada pel Tribunal al mes de maig, confirmada pels jutges del Tribunal Penal Internacional de La Haia el 22 de maig d'aquest any, que va ser pràcticament pocs dies després de quan jo era per aquí donant la darrera xerrada a Barcelona.

És un document públic i està disponible per a qualsevol que tingui ganes de llegir-lo, i el més graciós de l'assumpte és que això es va fer públic tan sols dos dies després de que estigués jo donant la xerrada aquí i molta gent em preguntés: però acusareu Milosevic?, quan acusareu Milosevic? Nosaltres estàvem en meitat de tot el procés d'elaboració i de confirmació de l'acta d'acusació. Quan la gent em preguntava això jo havia de dir: "potser sí, ja veurem". Avui ja podem parlar de l'acusació contra Milosevic i de per què exactament, sobre quines bases jurídiques i sobre quines bases factuais s'ha acusat per primera vegada a la història de la humanitat, pràcticament, a un cap d'Estat per crims de guerra i crims contra la humanitat per un tribunal internacional independent, amb la legitimitat i el recolzament de les Nacions Unides.

El tema del qual se m'ha demanat que parli avui és la qüestió de si hi ha alternatives, en un esperit diguem-ne obert, en un esperit també de qüestionament de les polítiques oficials dominants, sobre la qüestió de Kosovo. Sempre hi ha alternativa, s'ha de desconfiar de les versions fatalistes que pretenen que la història és un curs fatal predeterminat, o de les visions conspiratives que pretenen que alguns poders ocults tenen un perfecte control del desenvolupament dels esdeveniments. La història ni està en mans de poders ocults, ni és un desenvolupament fatalista. Hi ha alternatives i estan a les nostres mans, i es poden desenvolupar.

Hi ha alternatives. Potser algun de vosaltres recordarà el títol d'un famós llibre publicat per Johan Galtung als anys 80, concretament l'any 1984. Johan Galtung era pràcticament el principal, o un dels principals ideòlegs del moviment pacifista en aquell moment, i el seu llibre titular *Hi ha alternatives* era un gran manifest contra la política de blocs i contra el desenvolupament del potencial nuclear, el potencial atòmic, els euromíssils, i totes aquelles mobilitzacions massives del moviment pacifista dels anys 80.

Curiosament Galtung, en el seu esforç per plantejar alternatives a la carrera d'armaments, un dels exemples que més utilitzava en aquell llibre, l'any 84, era l'exemple iugoslau. Ell plantejava el model de defensa iugoslau com a alternativa, en el sentit de ser un model certament militar, però militar amb un component important de

participació popular, una mena d'experiment militar de base i popular, en certa manera autogestionat, com pretenia ser-ho la resta del règim iugoslau.

No era l'únic. Als anys 80 hi havia més pacifistes i més investigadors de qüestions de pau que paraven atenció al tema. En el seu moment Adam Rhomers, que als nostres dies és un conegut jurista de dret internacional humanitari, també va publicar *Pobles en armes*, un tractat en el qual parava gran atenció al model iugoslau com a alternativa a la cursa d'armaments en el seu moment. Quan mirem ara aquelles alternatives que es plantejaven, o a la conservació del sistema iugoslau com a alternativa a la Guerra Freda, a un li produeix certa tristesa l'assumpte. Si per afegidura considerem que Johan Galtung en els nostres dies està actuant com un dels principals intel·lectuals més clarament favorables al règim de Milosevic, està actuant i està publicant articles i estudis clarament favorables al règim de Milosevic, encara és més trist.

Galtung va escriure el pròleg del llibre que va escriure Josep Palau sobre el tema iugoslau, en el qual es pot llegir una mica la seva anàlisi de fet clarament favorable al règim de Milosevic. Fent-se ressò dels mateixos arguments del règim per justificar el seu deliri nacional militarista, que és bàsicament la manipulació de la història, la manipulació de certes pors atàviques històriques, i la culpabilització de tot el que passa, a agents d'Europa Occidental, diguin-se Alemanya, diguin-se diferents Estats europeus o els Estats Units.

Ho explicarem amb detall perquè tot això no és realment una alternativa, i significa bàsicament no entendre gairebé res del que ha passat. Em permetreu que repassi les possibles alternatives en l'ordre següent. En primer lloc parlarem de l'ordre intern, en segon lloc parlarem de l'ordre internacional, a continuació parlarem de les alternatives d'oposició, i per últim parlarem de les alternatives que quedaven a les mans de la població albanokosovar, en les diferents alternatives de resistència que es plantejaven. En primer lloc s'ha de deixar clar que els conflictes iugoslaus són conflictes d'origen fonamentalment intern. La principal responsabilitat del que ha passat està en mans dels líders de les diferents repúbliques, dels líders polítics, dels líders d'opinió, etc., iugoslaus, i ells són els que comptaven amb les alternatives en primer lloc per evitar el que va passar. Només en un moment posterior, o d'una manera subsidiària, es veuen involucrats actors internacionals, i es veuen en l'obligació o en el desig de fer alguna cosa.

En realitat això resulta una mica xocant, perquè des de l'estranger o des de l'exterior, podem parar més atenció als agents internacionals, i coneixem millor els agents internacionals que els agents interns. Però això crec que es pot entendre clarament amb la comparació de la Guerra Civil espanyola. Sense entrar en detalls, breument, tots sabem que a la Guerra Civil espanyola hi va haver una intervenció internacional molt forta. Tots sabem com hi va haver una intervenció italiana, alemanya, per altra banda hi havia les Brigades Internacionals, connexions amb la Unió Soviètica, etc. Tot això va jugar un paper important, però un paper només subsidiari o secundari, respecte l'origen fonamentalment intern del conflicte. La Guerra Civil va començar aquí, la principal responsabilitat era dels diferents líders i de les diferents forces en joc en aquest país, i els actors internacionals només hi intervenen en un moment posterior i secundari.

El mateix es pot dir, el mateix es pot explicar respecte el cas iugoslau, el problema que s'ha plantejat, perquè Kosovo ha estat en certa manera diferent als altres capítols de la crisi del col·lapse iugoslau. En part té alguna cosa d'ideològic, en part no hem d'exagerar aquest element, però sí és cert que Kosovo és un element central de la identitat nacional sèrbia. Així com la població sèrbia de la Krajina a Croàcia o la població sèrbia, o millor dit de religió ortodoxa a Bòsnia, era quelcom que més o menys es podia negociar o més o menys es podia abandonar, tots els líders serbis han

considerat com un tema central Kosovo, com un tema essencial de la identitat nacional.

Bàsicament la identitat nacional sèrbia es construeix històricament en un combat permanent, o una imatge de combat permanent contra l'Imperi Otomà, així com també contra l'Imperi Austrohongarès. Com sabeu, com heu sentit en altres ocasions, la batalla de Kosovo Polje de l'any 1389 es constitueix una mica en el mite fundacional de l'entitat nacional sèrbia, i en aquest sentit en l'imaginari nacional, Kosovo ocupa un lloc central. És a dir, ser serbi significa ser conscient de Kosovo, és quelcom fonamental i definitori de l'assumpte.

La batalla va tenir lloc. La interpretació de la batalla pot tenir algun caràcter mític. Però efectivament la batalla va tenir lloc, i el domini otomà efectivament va tenir lloc. El desenvolupament del mite comença immediatament després de la batalla i bàsicament els primers propagadors de la versió mítica de Kosovo, de la batalla de Kosovo em refereixo, és el clergat ortodox. Molt important com a forjador de la identitat nacional sèrbia, i de tantes altres identitats nacionals, dit sigui de pas. Ells són els primers que comencen a dictar els discursos, les geografies, els sermons, els quals beatifiquen la resistència sèrbia, i plantegen tota la qüestió en termes teològics, sense possible terme mig en termes de lluita entre el bé i el mal, i el que és diví i el que és infernal.

A continuació, en els segles posteriors, en els períodes posteriors, la batalla, la idea de la batalla de Kosovo es perpetua per la tradició oral, per la tradició popular. Tota la tradició oral ha quedat enregistrada en diferents estudis folklòrics, estudis de literatura, de tradició oral. El domini otomà no és un mite, com estem dient, el domini otomà existeix i la resistència sèrbia contra el domini otomà també existeix de manera real i de manera bèl·lica, i el patiment de tota aquesta gent no és una invenció, és allà. I així és com es perpetua fins el segle XIX el mite de Kosovo.

Entre els principals agents de la resurrecció o de la renovació nacional sèrbia en el segle XIX, entre altres s'ha de destacar Vuk Karadzic en la línia del renaixement cultural a Sèrbia. Com a tantes altres nacions, el renaixement polític ve precedit per un renaixement de tipus cultural, de tipus folklòric. És Vuk Karadzic qui juga el paper de recopilador de la tradició oral, i de publicador de les diferents llegendes i de les diferents cançons en compilacions de tipus literari. Exactament el mateix va passar a tantes altres nacions europees, Alemanya, etc.

El que passa és que Karadzic, Vuk Karadzic, del qual Radovan Karadzic, per cert, pretén ser-ne parent, no sabem fins a quin punt hi ha de cert en això, Vuk Karadzic fa també una cosa molt típica dels renaixements culturals del segle XIX romàntics, que és fer una selecció o una recopilació de testimonis orals selectius. És el treball de camp de l'antropòleg, del folklorista selectiu que té una funció política immediata i perfectament clara. És a dir, a partir del fet real ocorregut a la batalla de Kosovo es van desenvolupar històricament tradicions orals molt diverses. Existia una tradició oral pròpiament sèrbia, existia una tradició oral albanesa, i existien variants mixtes de tradició oral a Sandzak o de musulmans de la regió. Llavors els temes evidentment literaris, i els temes propis de la tradició oral sèrbia, eren efectivament el combat del poble serbi contra la dominació otomana, en un sentit religiós. La tradició albanesa donava una versió completament diferent dels fets en els quals es presentava d'una manera molt més positiva l'otomà i d'una manera molt més negativa el serbi, exactament oposada. Mentre les tradicions desenvolupades a Sandzak, o per altres costums o per altres tradicions musulmanes, presentaven variants mixtes de tipus molt divers. Això qualsevol que hagi estudiat història sap com efectivament mai hi ha una tradició oral, una tradició cultural perfectament clara i definida. Només qui la recull i qui la codifica en llibres, és qui li dóna una cohesió a elements de tradició popular que són molt més complexos.

El curiós de l'assumpte és que aquest tema, del qual al marge del desenvolupament polític s'ha investigat molt en història de la literatura i en folklore, un dels principals investigadors és Albert Lort. Un professor nord-americà que als anys 50 es va desplaçar al sud de Sèrbia per fer la típica investigació de camp antropològica. L'home anava amb la seva gravadora i amb el seu quadern preguntant els vilatans: "bé i vostès quan canten sobre Kosovo quines cançons canten i com ho fan". Allà tenim al bo d'Albert Lort als anys 50 que es troba amb el que és el somni de l'antropòleg que és aquest senyor vell, savi de l'indret, que efectivament se sap de memòria com aproximadament 250 cançons diferents sobre Kosovo. I Albert Lort li pregunta: "pot vostès cantar-me alguna cançó sobre Kosovo?". I llavors per la seva perplexitat el vell li respon: "doncs sí, no faltava més, però quina mena de cançons vol, cançons sèrbies, albaneses, sandzak o de musulmans?". Llavors Albert Lort explica l'anècdota i explica com una sola persona era capaç de recollir i de combinar totes aquestes tradicions sense cap problema i que malgrat la diversitat no significava necessàriament conflicte ni significava necessàriament una divisió clara del camp cultural, i per extensió del camp polític.

Sobre el crèdit o el ressò que té una tradició de Kosovo i, és a dir, la causa sèrbia a Occident, em sembla interessant i us mencionaré el que deia en el seu moment Emilio Castelar, com sabeu president de la I República espanyola, un dels polítics més prestigiosos d'Espanya a finals del segle XIX i per afegidura catedràtic d'Història a la Universitat Central de Madrid. Castelar va publicar l'any 1876 un llibre que es titulava *La qüestió d'Orient*, en la qual es referia, tractava sobre les qüestions relacionades amb el declivi de l'Imperi Otomà i del domini otomà a l'Europa Oriental. Castelar es refereix a Sèrbia com el Piemont eslaus, la qual cosa era una figura molt comuna a l'època, els propis serbis utilitzaven la figura del Piemont eslaus en referència al procés d'independència i de construcció nacional italià, en comparació amb el procés italià, i deia Castelar: "el fet capital de Sèrbia és la semillegendària batalla de Kosovo, com el fet capital d'Espanya és la semillegendària batalla de Guadalete". El paral·lelisme és clar: de la mateixa manera que Espanya es construeix en el combat contra els musulmans de la Reconquesta, Sèrbia es construeix per definició en el combat exemplificat, simbolitzat a Kosovo, contra l'Imperi Otomà. A continuació Castelar, l'any 1876, explica: "els mahometans de Bòsnia no són realment turcs de raça, són eslaus i cristians renegats". I diu: "s'assemblen moltíssim als innumerables renegats espanyols que tanta importància van tenir en el califat. I aquests conversos formen encara el nucli dels governs que el pobre eslaus ha de destruir costi el que costi". Castelar s'està fent ressò de manera perfectament clara dels temes principals del discurs serbi. Això és exactament el que deia la visió sèrbia de la presència musulmana, tant a Bòsnia com a Kosovo. La població albanesa i la població musulmana són els continuadors i són els agents de la dominació imperial otomana. Segueix dient Castelar, que cita en el seu llibre com a font de referència precisament Vuk Karadzic, del qual parlàvem anteriorment: "el romancer serbi traça amb colors de sang la descripció del setge de Kosovo, terra de catàstrofes, on es consumarà la revenja demandada per les restes dels màrtirs i esclatarà en el dia de les revenges la terrible tempesta que ha d'esborrar la mitja lluna dels cels d'Europa". Un llenguatge apocalíptic on els hi hagi, no? Més encara, continua Castelar, i això és particularment interessant, fa una comparació entre els musulmans de Iugoslàvia i els bascos, mira per on. Diu: "el pitjor mal que engendra necessàriament l'educació teocràtica és el fanatisme, i el pitjor mal que engendra el fanatisme és la guerra civil. Tots els pobles sotmesos per una educació fanàtica a una disciplina intolerant, es llancen a la guerra civil amb freqüència, des dels musulmans dels Alps Il·liris (Iugoslàvia) fins els vascons dels Pirineus ibèrics". Tot això ho està dient, és clar, amb la qüestió del carlisme, de les reivindicacions carlistes de l'època i està presentant el discurs de la Il·lustració, s'està presentant a si mateix com el constructor d'un estat il·lustrat i dominant enfront les forces reaccionàries i fanàtiques. La veritat és que el discurs es pot llegir en paral·lel clarament, era bàsicament el mateix discurs serbi del segle XIX. I està clar, el que ni Castelar, ni Karadzic, ni els altres deien és que ells, del que ni eren conscients ni deien, és que la

seva opció era tan nacionalista o tan fanàtica o tan retrògrada com la que estaven atribuïnt a l'altra part. I aquest és un tret típicament serbi, és a dir, arriba un moment en què el nacionalisme està tan instituït, tan consolidat i tan arrelat que s'adopta com quelcom purament normal i la gent no n'és conscient. Hi ha una anècdota curiosa que explicava Lord Owen quan estaven reunits amb Milosevic, una de tantes ocasions en les quals es va reunir amb Milosevic, hi havia també la seva dona Mira Marcovic, i van tenir alguna mena de conversa informal i en això que Mira Marcovic es troba amb Lord Owen i li diu: "Lord Owen, m'han dit que vostè considera el meu marit Slobodan un nacionalista. Doncs està vostè molt equivocat, perquè si Slobodan fos un nacionalista jo mai m'hauria casat amb ell".

I efectivament això és molt típic del discurs dominant i d'una percepció molt generalitzada en la societat sèrbia i que és el mateix que es pot dir també de molta gent imbuïda de nacionalisme espanyol, és a dir, està tan instituït i tan assumit que no se n'és conscient que un està vivint o està creient implícitament en una sèrie d'idees purament de nacionalisme espanyol que en ser dominant no es nota.

Bàsicament el que volia dir amb tot això és que també la visió històrica té alternatives i hi ha diferents possibilitats d'interpretar i de veure la història. Ja a l'àmbit dels historiadors serbis del segle XIX les contribucions més importants a la historiografia de Kosovo són o bé religioses o bé militars. Els historiadors que més interès tenien en escriure sobre Kosovo eren clergues o militars. Hi ha una excepció, hi ha un remarcable, un lloable historiador serbi del segle XIX que es diu Ilarion Rubarac al qual se'l considera el primer investigador històric, el primer autor d'una investigació històrica objectiva sobre Kosovo, amb la suficient distància i el suficient rigor acadèmic com per intentar trobar la veritat del que va passar. El seu estudi va ser molt provocador en el segle XIX i immediatament va ser descartat i va ser considerat un maleït per tot l'estament serbi al segle XIX i encara avui dia a la gran enciclopèdia de Sèrbia Ilarion Rubarac figura com un personatge detestable i traïdor. El més curiós és que els historiadors no qüestionen el que diu Rubarac, la seva interpretació de la batalla de Kosovo que és bàsicament una interpretació molt més complexa en un context social, en un context històric referint-se també a la diversitat dins dels diferents camps, etc., bàsicament una visió més rigorosa i més complexa. No qüestionen el que diu Rubarac. Del que l'acusen és de dir coses que eren convenients i que feien el joc a l'Imperi austrohongarès en el moment en que van ser publicades. Per tant l'estudi històric no es jutja tant pel seu rigor acadèmic sinó per la seva conveniència política en un moment determinat. I així és com Rubarac ha passat com un autèntic maleït a la història sèrbia.

Com haureu sentit, com sabreu, bàsicament Kosovo és conquerit per les forces sèrbies en el curs de les guerres balcàniques, en el curs de la I Guerra Balcànica el 1912. De nou, una vegada més ens trobem amb la visió oficial de la batalla i amb una visió alternativa. En aquell moment, el règim estava bàsicament dirigit pel primer ministre Nicola Pasic, avui dia curiosament hi ha una plaça al centre de Belgrad dedicada a ell, la plaça Nicola Pasic, la podeu veure a Belgrad que era l'antiga plaça Marx i Engels fins fa uns anys. Nicola Pasic era l'home fort del règim, tota la seva estratègia d'expansió territorial de Sèrbia es consuma a partir de l'assassinat de l'hereu dels Obrenovic a començaments del present segle, d'aquest segle. En fi, les baralles entre els Obrenovic, entre els Karadjorjevic, entre les diferents dinasties sèrbies en el segle XIX eren molt comunes i els regicidis, els assassinats del rei ho eren també relativament, eren també un fet habitual. De fet recordo que un amic meu em deia no fa gaire temps que possiblement l'única solució al règim de Milosevic sigui a l'antiga usança sèrbia, un regicidi, perquè a aquestes alçades ja no se'ls hi acut cap altre desenvolupament.

Com anàvem dient, Pasic realment té èxit en la seva estratègia de militarització, de reforçament de la part militar sèrbia i d'expansió i l'any 1912 les tropes sèrbies entren

a Kosovo. Us llegiré, si m'ho permeteu, la versió oficial de l'entrada sèrbia a Kosovo el 1912, publicat és clar en una revista militar, el testimoni d'un soldat que formava part del primer destacament que va entrar a Kosovo: "Cadascun de nosaltres s'havia creat per a si mateix una imatge de Kosovo des que era al bressol, les nostres mares ens bressaven per dormir amb cançons de Kosovo i a les nostres escoles els mestres mai no paraven amb les seves històries de Lazard i Milos, els herois de Kosovo; ¡Déu meus, el que ens esperava!, ¡veure un Kosovo alliberat! Les paraules del comandant eren com música per a nosaltres, tranquil·litzaven les nostres ànimes com un bàlsam miraculós. Els esperits de Lazard, Milos i tots els màrtirs de Kosovo ens miraven atentament, ens sentíem forts i orgullosos ja que érem la generació que realitzaria el somni centenari de tota la nació, que amb l'espasa guanyaríem la llibertat que es va perdre amb l'espasa".

Aquesta és la història oficial, tenim la fortuna que hi havia observadors independents per la zona quan això va tenir lloc, i un destacat observador a la zona era un jove periodista rus en aquella època que era ni més ni menys que Leon Trotski, que treballava com a enviat especial a la zona, en el front, per una sèrie de diaris russos. Trotski, al marge del judici polític que a cadascun li mereixi, era un observador certament espavilat i més enllà de prejudicis nacionals amb una vocació clarament internacionalista és clar, i ell escriu una crònica sobre l'alliberament de Kosovo que s'anomena "De la història d'una brigada", en la qual recull el relat alternatiu d'un oficial, no d'un soldat de base com l'anterior, sinó d'un oficial de família burgesa que procedia de Belgrad i aquest oficial explica la seva perplexitat, no entenia res del que estava passant, i així li explica a Trotski: "Quan els soldats entraven a les planures de Kosovo es van posar molt emocionats, jo estava fins i tot sorprès per la manera com van reaccionar. Kosovo. Aquests noms es transmeten de generació en generació repetits una i altra vegada en cançons populars. Els soldats van començar a preguntar si arribaríem aviat a Vakarno Kugno, que és a prop de Prilep. Aparentment aquest va ser el límit més llunyà de l'antic regne de Sèrbia. He de confessar que jo no sabia això. Però els soldats estaven fermament convençuts de que quan arribessin a Kugno això significaria que havíem complert amb la nostra tasca. Amb freqüència em sentia avergonyit davant els meus soldats per la meua ignorància de la nostra història nacional. Sent homes educats no escoltem cançons populars i tampoc som lectors molt aplicats de la nostra pròpia història". Llavors aquí veieu com la història èpica oficial no és necessàriament la història que tots els serbis estaven veient i a gent relativament educada, o de classe mitjana, o de medis urbans, tota aquesta beina de l'heroisme de Kosovo els resultava absolutament exòtic, estrany, i no entenien absolutament res ja l'any 1910.

A continuació, entre els observadors independents que ens poden donar una visió alternativa de la conquesta de Kosovo es trobava una comissió internacional fundada per un dels principals pioners de la investigació per la pau als Estats Units i, tenint en compte tot el ressò que tenien a l'opinió pública internacional i a la premsa les atrocitats i les notícies de la guerra a les primeres guerres balcàniques, decideixen crear un comitè internacional d'experts, de diferents països, Rússia, Bèlgica, França, Estats Units, etc., i enviar-los al terreny, els envien al terreny, perquè facin un informe del que estan vivint allà. El document és impressionant, és un llibre força gruixut, de 400 pàgines, que inclou estadístiques, inclou entrevistes, fotografies, un treball francament rigorós. Encara avui dia ja gairebé el considero una referència pel nostre propi treball com a rigor metodològic de la investigació.

Bé, els albanesos diuen, els informes dels albanesos, no exageraven en res. Els atacs estaven dirigits a forçar els habitants a perdre la seva nacionalitat o a suprimir brutalment la raça albanesa. Cases i pobles sencers reduïts a cendres, poblacions desarmades innocents massacrades en massa, increïbles actes de violència, pillatge i brutalitat de tota mena. Aquests eren els mitjans que es van utilitzar i s'estan encara utilitzant per la tropa serbomontenegrina amb vista a la sencera transformació del

caràcter ètnic de regions habitades exclusivament per albanesos. Més relats alternatius es presentaven a l'època a la premsa socialista. El moviment obrer tenia la seva pròpia premsa, concretament "Notícies Obreres" era el nom del principal diari socialista serbi en aquell moment que recollien testimonis de membres, de simpatitzants del partit, que havien participat, que eren part de la tropa sèrbia i que en tornar a Belgrad explicaven la realitat del que passava. L'octubre de 1913 un soldat simpatitzant del partit havia enviat una carta al diari explicant el següent: "Estic terroritzat pel que ha passat i em pregunto constantment com els homes poden ser tan bàrbars, cometre crueltats així. És horrible, no m'atreveixo a dir-vos més. Però puc dir que el Niuba, que era una vall de població albanesa ja no existeix. No hi ha més que cadàvers, pols i cendres. Hi ha pobles de 100, 150, 200 cases on no hi ha ni un sol home, literalment cap. Els reuníem en grups de 40 o 50 i llavors els travessàvem amb les nostres baionetes fins l'últim home".

Aquesta és bàsicament la metodologia de la neteja ètnica en aquell temps i en el temps present. Les coses no han canviat molt però val la pena ressenyar que també en aquell moment hi va haver almenys l'alternativa d'informar de manera objectiva i hi va haver l'alternativa de gent amb la suficient integritat ètica com per tornar a casa i explicar tota la veritat del que estava passant i aquesta mena de compromís alternatiu també hi és present a l'actualitat, com explicarem més endavant i com haureu hagut d'escoltar d'altres ponents en altres dies anteriors.

Bàsicament, seguint una mica el fil conductor del que plantejava Trotski en el seu moment ja l'any 1910, com dic, al marge de la valoració política que ens mereixi, simplement com a observador agut de la realitat del seu temps, l'any 1910 Trotski publicava el seu estudi titulat "La socialdemocràcia i la qüestió balcànica". I deia: "L'única sortida del caos estatal i nacional i la sagnant confusió de la vida balcànica és la unió de tots els pobles de la península en una sola entitat econòmica i política basada en l'autonomia nacional de les seves parts constituents". Aquesta és la idea típicament socialista de l'època i posteriorment desenvolupada pel règim socialista i comunista de Tito, és a dir, un cert règim federalista o de confederació sobre el reconeixement de diferents nacions com a subjectes constituents. Ara bé, deia la integració és possible, és positiva, és l'única solució, però compte com es realitza aquesta integració, es pot fer de diferents maneres. Diu, es pot fer des de baix, com un procés de construcció democràtica, diríem, i ell és clar, s'imaginava un procés de construcció des de baix, liderat és clar per les forces obreres des del seu punt de vista, o des de dalt. Ell diu: "Una integració construïda des de dalt significaria l'expansió d'un estat balcànic, el que resulti més fort a costa dels més dèbils. Aquest és el camí de les guerres d'extermini i d'opressió de les nacions més dèbils, un camí que consolida en monarquisme i el militarisme".

En certa manera la contradicció que es planteja ja a partir de l'any 1945, quan Tito i els comunistes prenen el poder, és realitzar el programa de la integració, el programa de la convivència i el federalisme però en canvi ho fan d'una manera força des de dalt, utilitzant el termes de Trotski, és a dir d'una manera bàsicament, molt cruament autoritària, en el context de la postguerra. El règim de Tito en el seu primer període és un règim clarament stalinista, per començar el Partit Comunista a Iugoslàvia no era una força dominant ni molt menys abans de la guerra, i si guanya tant de poder i tanta influència, és precisament gràcies a la guerra. És el context de polarització i de militarització de la guerra el que permet a l'estructura del partit desenvolupar-se de manera extraordinària en molt poc temps i finalment prendre el poder, cosa per altra banda que també recorda l'experiència espanyola durant la guerra civil i del propi Partit Comunista a Espanya. Llavors, la contradicció fonamental és que es proposen construir la convivència mitjançant mètodes autoritaris, mitjançant un règim de partit únic, un règim en el seu començament molt autoritari, posteriorment més temperat, més moderat, però essencialment un règim molt militaritzat i molt autoritari que acaba bàsicament descomponent-se i col·lapsant a partir de la mort de Tito a començaments

dels anys 80 i a partir d'un procés greu i accelerat de deteriorament econòmic. En principi, com podeu veure pels breus exemples històrics que hem mencionat, difícilment un líder polític de la regió es pot veure sorprès o li pot resultar estrany el tema de la tensió ètnica i el tema en última instància de la neteja ètnica, perquè d'exemples n'hi havia, n'hi havia de molt propers, i era una possibilitat real: això ja havia succeït abans i era conegut per tothom. Feu-vos a la idea que el desenvolupament extrem del conflicte, fins l'extrem de la neteja ètnica i el genocidi, no agafa per sorpresa als líders de la regió. Ja a finals dels anys 80, anys 89-90, ells ja eren perfectament conscients que si abandonaven la senda del federalisme, de la confederació, o d'alguna mena d'integració supranacional i si optaven per la tensió, per la reivindicació ètnica, nacional, etc., l'escenari, la conseqüència de la guerra era perfectament previsible i la guerra significava bàsicament canvis demogràfics massius induïts a través de formes brutals de violència.

L'alternativa en el seu moment era, com dic, fonamentalment com mantenir un marc federal, un marc integrat iugoslau. El principal proponent d'aquesta alternativa era a mitjans dels anys 80, anys 89-90, Ante Marcovic, que era bàsicament un home de l'antic règim, un home del partit que entén la necessitat d'adequar-se, de transformar-se i de fer reformes de mercat per començar a adaptar el sistema econòmic a criteris de mercat, i reformes polítiques, de sufragi universal, multipartidisme, etc. El que succeeix amb Marcovic són dues coses. En primer lloc, en l'ordre intern es troba amb l'oposició unànime de tots els nous polítics, de tots els nous partits, i de l'antic aparell comunista, fonamentalment a Sèrbia. Estem en un escenari que podem pensar de manera comparativa pensant una mica en l'experiència d'Espanya. Imagineu-vos un escenari en el qual, per començar, no hi ha un sistema de lliure mercat, sinó que hi ha un sistema d'economia "sui generis" certament, amb autogestió, etc., però en qualsevol cas de forta implantació i de fort control central de l'Estat. Imagineu-vos per exemple que Falange o el Moviment, en fi, el partit únic, hagués tingut el control de l'economia, hagués tingut el control dels Alts Forns de Biscaia, i que Iberduero fos controlat per Falange. Que a més també controlés tots els mitjans de comunicació, tots els mitjans de transport i tots els sectors estratègics de l'economia. Imagineu-vos com hagués pogut ser un procés de transició en aquestes condicions, quin impacte pot tenir, quina influència pot tenir, el poder econòmic del partit únic en un moment així. Imagineu-vos a continuació que tots els nous partits que sorgeixen, que es legalitzen, tenen per objectiu prioritari i unànime enfrontar-se al procés de reformes, enfrontar-se en aquell moment al que representava Suárez. Salvant les distàncies, però en fi, per intentar plantejar un exemple, per explicar-ho, Marcovic era d'alguna manera el Suárez iugoslau. Imagineu-vos que Suárez es troba amb que tots els altres partits, nacionalistes bascos, nacionalistes catalans, la Falange i l'aparell, socialistes, comunistes, tots es posen d'acord per enderrocar-lo, tots estan en contra d'ell. Tots els partits per descomptat es presenten com a partits democràtics. En concret a Bòsnia els tres partits nacionalistes, serbi, croata i musulmà, els tres s'autoproclamen com a partits democràtics per oposició al partit comunista anterior. El partit d'Izetbegovic és el Partit d'Acció Democràtica, el partit de Karadzic és el partit Serbi Democràtic i el partit de Tudjman és la Comunitat Croata Democràtica. O sigui, la paraula clau era que s'havia de ser democràtic en aquell moment. Llavors, quin seria l'escenari? Seguint amb aquest exercici d'història ficció, si tots els altres partits s'haguessin posat d'acord per enderrocar Suárez, efectivament l'enderroquen i de manera humiliant, i no hi ha una alternativa amb capacitat integradora, i a partir d'aquí tots els altres partits comencen a desenvolupar estratègies divergents, des de la guerra nacionalista al País Basc, a Catalunya, des del terreny social, mobilització del moviment obrer. Per altra banda, tirant de l'altre costat, Falange i l'aparell, i hi ha un buit total.

Aquest és una mica l'escenari que es planteja a partir de l'any 89, any 90, en el procés iugoslau. I el resultat és el col·lapse. En aquell moment Marcovic el que fa és demanar l'ajuda d'Occident. Ell, en el seu moment, recorre totes les cancelleries occidentals a Europa, Estats Units, etc. I planteja molt clarament als líders occidentals: "Tinc un pla

de reformes, l'única alternativa raonable és una reforma del marc iugoslau amb criteris de democràcia avançada, etc., i vostès veuran què fan. Però si no recolzen les reformes, l'alternativa serà la guerra. Si el meu pla de reformes fracassa, l'alternativa serà la guerra". Ho deia amb tota claredat, és al registre, als mitjans de comunicació, ho deia a tot arreu ja Marcovic en aquell moment. El cert és que ell, a més de comptar amb l'oposició unànime de tots els altres agents polítics, no va comptar amb cap recolzament a les cancelleries occidentals. El recolzament que necessitava era fonamentalment econòmic, per fer viable el seu programa de reformes necessitava una injecció econòmica molt important i no la va aconseguir. Una altra idea important, una altra alternativa important que ell plantejava era la de fer un referèndum iugoslau, un referèndum a tot el territori iugoslau amb la següent pregunta: Vostè és a favor de mantenir la unitat iugoslava, sí o no? Tan senzill com això. La idea va ser descartada per tots els altres partits, que no tenien cap interès en això, sinó que tenien un interès en imposar la seva pròpia agenda assumint eventualment les conseqüències de la desintegració i en última instància les conseqüències de la guerra. I així és com es va perdre una mica l'alternativa, en la meua opinió, més important a nivell de la gran política que va ser l'alternativa de Marcovic en aquell moment.

A partir de llavors, ja estem a l'any 91, la tensió s'agreuja de manera irreversible i com sabeu, com és conegut, finalment comença la guerra: Eslovènia, segueix Croàcia, any 91, segueix Bòsnia, any 92, el tema de Kosovo està pendent com sabeu des de sempre, per dir-ho així, en particular l'any 89 amb la liquidació de l'autonomia de la regió autònoma de Kosovo. I l'últim episodi és l'episodi que ens resulta més proper, és la guerra a Kosovo, aquest mateix any. Llavors, una vegada que comença la guerra, el tema és massa greu com per poder ser ignorat o per poder ser tractat amb menyspreu, amb el menyspreu que van tractar Marcovic i els diferents Estats es veuen obligats a fer alguna cosa, a respondre d'alguna manera.

En primer lloc, la responsabilitat en l'àmbit internacional per tractar la crisi iugoslava és la responsabilitat d'Europa. Resulta que Iugoslàvia està en aquesta part del mapa, està a Europa. Els Estats europeus eren els millor informats, els que seguien més de prop l'assumpte i els que tenien més oportunitats de plantejar alternatives a la guerra. La intervenció europea com a tal no existeix, perquè no existeix una política comuna, una línia estratègica comuna dels Estats europeus, sinó que hi ha línies divergents i oposades com s'ha explicat ja moltes vegades. Hi ha, en resum, per una banda, l'estratègia, els interessos alemanys, i per una altra part els interessos més o menys representats per França i el Regne Unit. Com sabeu, en el capítol croata i bosnià el Regne Unit i França van jugar un paper bàsicament favorable a Sèrbia, mentre que Alemanya va jugar un paper bàsicament favorable a Croàcia. És a dir, no existia una política, una línia d'intervenció comuna europea. El que Europa va emparar i promoure va ser l'àmbit de la intervenció de Nacions Unides, que va donar resultat o no, les operacions de pau, d'operatius de pau, primer a començaments de l'any 92 a Croàcia i posteriorment a Bòsnia. En principi la intervenció de Nacions Unides, dels cascos blaus, era una mena de cobertura o de gran simulacre polític-militar que tenia l'efecte d'intentar clamar l'ansietat de les expectatives creades en l'opinió pública domèstica però que no tenia realment cap objectiu estratègic o tàctic clar de com resoldre l'assumpte. Era bàsicament plantar-se allà, intentar fer acte de presència, però no hi havia una línia clara d'intervenció, de mandat clar, de com resoldrem això, era poc més o menys fer acte de presència, intentar cobrir l'expedient, sense fer res de fonament. Això, per altra banda, es veu amb força claredat per la població local, que ràpidament va desenvolupar un escepticisme molt dur, implacable, respecte les forces de Nacions Unides. El tema condueix irremediablement al col·lapse total de l'operatiu de Nacions Unides l'estiu de 1995. Com sabeu el juliol de 1995 es produeix la presa de Srebrenica pel general Mladic, per les tropes sèrbies i possiblement el crim més greu de tot aquest conflicte, l'assassinat en massa d'homes, la població masculina de Srebrenica, diversos milers de persones, és difícil estimar-ho també per a nosaltres

però estem parlant d'un mínim de 3000 persones potser fins a 8000 persones assassinades en qüestió de dies.

Srebrenica, com recordareu, era un enclavament protegit, així se'l denominava, suposadament protegit per Nacions Unides. Nacions Unides estava desplegat allà, tenia un contingent holandès i allò va ser la vergonya absoluta, l'humiliació total, en definitiva, un col·lapse de l'operatiu de Nacions Unides. A partir de llavors, o entorn a aquelles dates, Estats Units comença a intervenir amb una importància creixent en el tema balcànic. Anem per parts. La primera gran intervenció nord-americana en el tema es produeix ja l'any 93 quan esclata la guerra oberta entre bosnians i musulmans, entre el govern de Sarajevo, i Croàcia o les forces croates de Bòsnia. A principis de l'any 93 esclata el conflicte, la guerra, recordareu l'episodi del setge de Mostar. Mostar va ser assetjat deu mesos, entre maig de l'any 93 i febrer de l'any 94, un setge brutal, devastador. Mostar possiblement sigui la ciutat més destruïda de tota Bòsnia i de nou una vegada més la línia d'intervenció europea no aconsegueix res de fonament, la veritat sigui dita, només algun intent mediador sense major èxit. Els nord-americans hi intervenen, prenen les regnes i això condueix a un alto el foc el febrer de l'any 94 i finalment al que són els acords de Washington, acords que se signen a Washington, és clar, emparats i promoguts per la diplomàcia nord-americana, que aconsegueixen aturar aquesta guerra, aquesta guerra particular entre aquests dos bàndols i donen lloc a l'establiment de la Federació bòsnio-croata. Diguem que és el primer moment en el qual els nord-americans imposen la seva agenda enfront la incapacitat i la nova ineptitud europea. El procés es repeteix a partir de juliol de 1995, moment clau de la catàstrofe de tot l'operatiu onusià, emparat fonamentalment pel Regne Unit i per França, els Estats Units prenen les regnes, recordem que l'any 94, 93, estic pensant en el pla Vance-Owen, el pla Vance-Owen de fet fracassa en el 93 i també estava emparat, és clar, per Lord Owen com a mediador representant la comunitat europea, la Unió Europea, etc. El pla Vance-Owen fracassa estrepitosament i a partir de juliol del 95, la diplomàcia nord-americana pren la iniciativa, això condueix directament en primer lloc a una venjança sobre el terreny, a una venjança militar, brutal, sobre el terreny, segons la qual en qüestió de dies l'exèrcit croata pren de nou la Krajina croata, i hi ha una empenta militar forta que conquereix una part del territori bosnià, i una vegada que es fa aquesta venjança militar sobre el terreny, s'arriba a la taula de negociació de Dayton, que va ser a finals de novembre, ara és l'aniversari dels acords de Dayton l'any 95. Si algú te interès en conèixer la versió oficial nord-americana de Dayton, podeu llegir el llibre de Holbrook, com sabeu Richard Holbrook, el principal mediador, ha escrit un llibre per major glòria pròpia explicant tot el seu esforç i el seu èxit a Dayton, que és un llibre força sorprenent perquè revela algunes informacions molt interessants sobre la influència real, sorprenent, d'Estats Units a tot el procés, que es va acabar signant en una base militar nord-americana, una base aèria militar a Dayton, estat d'Ohio.

Resulta obligat fer tot aquest repàs perquè sense aquest repàs no podem entendre com es desenvolupen els acords de Rambouillet i com es resol la crisi de Kosovo fins el moment actual. És a dir, l'esquema de Rambouillet i l'esquema de la intervenció de l'OTAN és bàsicament una repetició o una aplicació de l'esquema experimentat a Bòsnia i a Dayton. Per això s'arriba al moment al qual s'arriba. Els nord-americans treuen la conclusió següent: en primer lloc, si deixem aquest assumpte en mans d'Europa, no ho resoldran perquè són un desastre, no es posen d'acord, etc., amb la qual cosa aquí hi ha un buit i ells ho perceben com una oportunitat de promoció pròpia i com una oportunitat de plantar una bandera aquí de prestigi propi i de promoció de l'estratègia pròpia dels Estats Units. S'ha de prendre la iniciativa, hi ha aquest buit, s'ha de prendre aquesta oportunitat.

A continuació és necessari que hi hagi una oposició militar forta al poder militar serbi. Aquesta és una altra conclusió que treuen de Dayton. Sense plantar-los cara amb els mitjans militars no serà possible arribar a cap acord, de la mateixa manera que sense

els combats previs a l'estiu del 95, sense les derrotes de l'estiu del 95, Milosevic mai hagués signat el que va signar a Dayton. I és clar, els acords de Dayton signifiquen un marc de presència internacional, política i militar molt forta. L'esquema de Dayton és un esquema únic en Dret Internacional comparat, singular, i és quelcom molt semblant al que seria un protectorat en un règim colonial-imperial del segle XIX, és a dir, els poders locals, les autoritats locals tenen molt poc poder, gairebé tot és en mans de la força internacional i de les autoritats internacionals imposades. Des d'un punt de vista democràtic és francament una aberració, això està clar, el sistema de Dayton a Bòsnia. Però el problema és que l'alternativa era la guerra; és a dir, és una aberració democràtica però és preferible a la guerra. I aquesta és una mica la valoració que fa la majoria de la població a Bòsnia, i llavors també s'entén que l'esquema que necessitaria Kosovo, per resoldre Kosovo, seria un esquema similar, d'una implantació militar i política molt forta, pràcticament d'un protectorat internacional a la zona. Això és el que explica que a Rambouillet s'incloguin una sèrie de clàusules molt fortes que impliquen una renúncia a la sobirania molt clara per part de Sèrbia. És a dir, és cert que a Rambouillet se li estava demanant al règim de Belgrad que renunciés a qüestions bàsiques com el control de les fronteres, que donés pràcticament immunitat en molts aspectes a les forces internacionals, etc., però tot això és una còpia, un calc, dels sistema que estava funcionant ja a Bòsnia a partir de Dayton.

En realitat aquesta intervenció nord-americana subsidiària, o per defecte, a falta d'una intervenció europea és en un moment més tardà i a una escala menor, a una escala més local, és el mateix que passa a la primera i a la segona Guerra Mundial. Estats Units acaba intervenint perquè evidentment els estats europeus, els imperis, estan enfrontats, s'estan matant entre si, i a la segona Guerra Mundial, perquè molt probablement sense la intervenció nord-americana, la correlació de forces a Europa hagués estat molt diferent. Llavors, quanta sinceritat humanista es pot esperar d'un règim com el nord-americà o dels estats europeus? Poca, és clar. Resumint, es pot dir que Estats Units intervé a la segona Guerra Mundial perquè li preocupava el destí dels jueus d'Europa? No, seria una conclusió errònia i una incursió profundament ingènua. Estats Units intervé per salvar els jueus d'Europa de manera tardana, d'una manera incompleta i com a conseqüència d'una sèrie de factors estratègics i d'un col·lapse, del col·lapse del sistema europeu, i perquè efectivament l'holocaust jueu era un problema greu, d'opinió pública domèstica i en un sistema mal que bé democràtic les preocupacions de l'opinió pública tenen una rellevància política per a qualsevol líder.

La discussió que es planteja a Kosovo en el moment actual és la mateixa, es va intervenir per defensar els albanesos? Sí i no, és a dir, no es va intervenir amb una honradesa, o amb una honestat clarament humanitària, perquè senzillament els estats contemporanis no funcionen així, però en canvi el patiment humà de les víctimes de la guerra sí jugava un paper important en el moment en què es converteix en un assumpte d'opinió pública i en el moment en què l'opinió pública és un capital polític que els dirigents han de resoldre, és a dir, el patiment compta, però compta d'una manera indirecta, d'una manera incompleta, selectiva i difícil pels líders que defensen la intervenció, pels líders de l'OTAN. En l'ordre internacional possiblement una de les poques bones notícies que ha generat tot el desastre iugoslau ha estat la creació del propi tribunal a la fiscalia del qual jo treballo actualment. És un desenvolupament únic des de Nüremberg i per primera vegada es compta amb una instància internacional que pot aplicar un cos jurídic de protecció de les víctimes de la guerra de manera efectiva, no de manera merament retòrica, la qual cosa significa investigar els crims, processar els acusats, portar-los a judici i en última instància condemnar-los a penes de presó com està passant, com estem fent ja de fet. El Tribunal es va fundar el 1993, la Fiscalia actua segons la competència definida a l'estatut del Tribunal, que és bàsicament de manera molt sumària, es refereix a crims contra la humanitat, a genocidi i a crims de guerra. El genocidi, segons el que defineix la Convenció de 1948, és bàsicament la destrucció de grups, de grups ètnics, nacionals o religiosos. Els crims contra la humanitat, tal i com es defineixen a partir

dels judicis de Nüremberg i Tokio, és bàsicament una pauta àmplia, sistemàtica, massiva, de violència contra la població civil, incloent assassinats, deportació, tortura, empresonament, etc. I els crims de guerra tal i com es defineixen fonamentalment a les convencions de Ginebra de 1949.

Això és una mica el que defineix la nostra competència, i també es pot dir que hi havia una alternativa disponible en aquest terreny, que era senzillament executar les actes d'acusació que estàvem produint, executar-les degudament i al seu temps de manera que si s'hagués detinguts els criminals de guerra que estaven acusats pels crims a Croàcia i a Bòsnia, molt probablement Milosevic s'ho hagués pensat dues vegades abans de llançar un nou exercici criminal a Kosovo. El cert és que la comunitat d'Estats que emparaven el tribunal va actuar d'una manera una mica paradoxal, en tant que va crear el Tribunal però no va tenir la voluntat d'executar les ordres d'acusació que el propi Tribunal va dictar. Les ordres d'acusació es podien haver executat, les detencions eren possibles, però no es van fer a temps. I és clar, tot el potencial de prevenció que pot tenir el càstig dels criminals es va perdre i es va arribar al desenvolupament catastròfic de Kosovo a partir de l'any 98 i del 99.

En el terreny intern, l'alternativa més important i més desitjable és una evolució del procés polític a Belgrad, que significa la substitució, la destitució de Milosevic i l'establiment d'un règim polític raonable, democràtic en alguna mesura, que sàpiga tractar la qüestió nacional amb criteris de convivència i amb criteris de resolució pacífica de l'assumpte. És quelcom que tothom sap però a la pràctica és força complicat i força complex de realitzar. En primer lloc és important qüestionar radicalment, negar de fet totes les generalitzacions i tots els estereotips que s'apliquen a qualsevol col·lectiu i en particular al que significa el col·lectiu serbi, la societat sèrbia. És cert que hi ha una entitat nacional sèrbia, que hi ha un nacionalisme serbi, com hi ha en tants altres Estats europeus, però no és cert que tots els serbis són nacionalistes, ni tots són fanàtics, ni tots són sanguinaris. I és molt important negar aquesta mena de caracterització perquè el contrari és bàsicament el camí directe al racisme i a la guerra.

En l'informe que mencionava anteriorment, l'informe de la societat Karnegy, de l'any 1914, en la seva introducció, el diplomàtic francès que actuava de secretari de la comissió, es referia a aquesta qüestió en els següents termes: "Els veritables culpables d'aquesta llarga llista d'execucions, assassinats, expulsions, incendis, massacres i atrocitats recollits en el nostre informe, no són, repetim, els pobles dels Balcans. Aquí la pietat ha de superar la indignació. No condemnem les víctimes. Els veritables culpables són aquells que enganyen l'opinió pública i s'aprofiten de la ignorància de la gent per difondre rumors inquietants i tocant la campana d'alarma, portant el seu país i altres països a l'enemistat. Els veritables culpables són aquells que per interès o inclinació, declarant constantment que la guerra és inevitable, acaben fent que així sigui, per afirmar a continuació que no poden fer res per impedir-ho". Això són paraules de 1914 que tenen plena vigència a l'actualitat.

La primera vegada que vaig anar a Bòsnia a treballar en tasques humanitàries era el desembre de 1992 i ens trobàvem amb un grup de refugiats que venien de la ciutat de Stolac, que es trobava en aquells moments en la línia del front, entre els territoris controlats pels bosnians i els territoris ocupats per les forces sèrbies. Com altres ciutats, Stolac era objecte de bombardejos a diari, i era molt comú. Tots els dies sortia el sol amb una ronda d'impactes d'artilleria a la ciutat. Un bon dia de l'estiu de l'any 92, segons ens explicaven els refugiats, es van trobar amb la sorpresa que els projectils van caure a la ciutat de Stolac i no van explotar. Tothom estava molt sorprès, com era possible que ocorregués. Llavors van a veure els projectils, què és el que passava i es van trobar amb què el projectils havien estat desactivats i hi havia un missatge escrit per l'artiller que els havia disparat que deia: "Benvolguts veïns, això és tot el que puc fer per vosaltres". Imagineu-vos la situació extrema d'una persona que ha estat

obligada a sumar-se a aquestes forces, ha estat posada en una posició d'artilleria i l'última manera, l'única, que li queda de resistir a la barbàrie de bombardejar els seus propis veïns és aquesta. Fins i tot en situacions tan extremes hi ha una alternativa ètica de resistència, fins i tot en aquests moments. És una anècdota d'una força terrible, a mi em va impressionar molt pel que significa en si mateixa l'actitud de l'artiller i a més per afegidura pel que significa la memòria de les víctimes, és a dir, aquests musulmans de Stolac estaven tan ansiosos d'explicar aquesta anècdota, tenien tantes ganes d'explicar-la, l'atresoraven en la seva memòria com quelcom tan important i això com a prova, és clar, de la seva voluntat de creure que és possible la convivència. Ells creien que a l'altra banda, a l'altra banda que els estava bombardejant també hi havia gent decent, que si estaven a l'altra banda era perquè els hi havia tocat o havien estat forçats a anar-hi.

Gent com aquell artiller de l'anècdota sempre la hi ha hagut durant tots aquests anys en la crisi i la segueix havent-hi en el moment actual a Sèrbia i a Belgrad, a nivells molt diferents, des de nivells de base, d'ONG, fins a nivells de dissidència més o menys conjuntural, més o menys de l'última hora en el lideratge, en la direcció política. Ja l'any 92 va sorgir la figura de Panic, un serbi naturalitzat a Estats Units, un multimilionari basat a Califòrnia, que va ser promogut com a candidat alternatiu a Milosevic en les eleccions sense gaire èxit. Hi ha hagut diferents intents electorals, el de més èxit té lloc l'any 1996 quan a les eleccions locals la coalició opositora efectivament va aconseguir guanyar les eleccions, però els resultats van ser immediatament anul·lats per les autoritats de Milosevic, causant tal escàndol que va donar lloc a una explosió massiva de mobilitzacions i de protestes per part de la societat sèrbia com no s'havia conegut en molts anys.

A partir del 96 el que passa és que la massiva mobilització no va ser realment capitalitzada degudament pels líders polítics d'oposició que, molt al contrari, van tenir una actitud força mesquina, força egoista, i al poc temps estaven molt més preocupats per barallar-se entre ells que per promoure el procés efectiu de canvi polític. El resultat és el descoratjament total, l'apatia i gairebé la repugnància en molta gent de la societat sèrbia respecte els seus líders polítics. L'actitud més normal de molta gent en aquest moment és més aviat com sortir del país o com escapar del país. A nivell de gent jove, amb alguns recursos, amb alguna educació, el que més els preocupa és com trobar una feina en qualsevol altre lloc del món i sortir del país arribats a aquests extrems de fàstic. Es calcula que en els darrers anys entorn unes 300.000 persones han emigrat de Sèrbia, serbis que han abandonat el país intentant assentar-se a qualsevol altre indret, sigui Estats Units, Austràlia o qualsevol país europeu que els pugui donar asil perquè bàsicament han perdut tota esperança.

Un tema que qualsevol força d'oposició subratllarà des de qualsevol nivell és l'oposició a l'embargament. Com sabeu, totes les forces d'oposició a Sèrbia consideren que l'embargament econòmic internacional contra Sèrbia és un error, un error greu, que ho està pagant la societat, i que no aconsegueix qüestionar Milosevic sinó més aviat el contrari, li dona major fortalesa, el permet culpar l'estranger, la comunitat internacional, de tots els mals del país, i repetidament han plantejat que s'aixequi l'embargament o que es canviï la manera de l'embargament amb algun criteri més selectiu o més encertat, que no perjudiqui a tota la població. El tema s'ha plantejat recentment, el 24-25 d'octubre hi va haver una sèrie de reunions a Budapest. Tot això és del domini públic, no dic res de nou, és a la premsa. A Budapest, l'enviat especial nord-americà pel tema, James Dobins, enviat del Departament d'Estat, va cridar a capítol a tots els líders d'oposició sèrbia a Budapest, per parlar amb ells. Per començar, els dos principals líders, Drascovic i Gingic, es van negar a reunir-se conjuntament amb ell i van exigir reunions per separat. No hi va haver un resultat està clar, tant el representant nord-americà com els representants europeus estan insistint en que l'oposició presenti un front comú contra Milosevic sense cap èxit. Tal és l'estat de desesperació de l'oposició en aquest moment que Panic, del qual en parlàvem

anteriorment, ha proposat, en el curs d'aquestes entrevistes, la idea d'una solució "a la panamenya", és a dir, una solució com va passar amb Noriega, Estats Units ocupant el país, detenint Noriega i emportant-se'l a Estats Units i ficant-lo a la presó. Panic està avui dia proposant això per Sèrbia, una intervenció militar amb l'objectiu de detenir, arrestar Milosevic i ficar-lo a la presó a qualsevol altre país. En fi, la veritat, no sé si això és massa viable, si té gaire sentit, però em sembla que és molt significatiu de l'estat de desesperació i de fàstic en què es troba la gent de l'oposició a Sèrbia.

En principi, després de la campanya, o de la guerra, digui's com es vulgui, de Kosovo, les fonts oficials de l'OTAN van crear expectatives de canvi, és a dir, van dir que el malestar provocat per la destrucció de l'OTAN a Sèrbia causaria una sèrie de mobilitzacions, reforçaria l'oposició. Això no ha passat. Recordo, el seminari actual està organitzat amb la col·laboració de Carlos Taibo, que vaig estar en un altre seminari organitzat per Carlos Taibo al juliol d'aquest any en el qual vam tenir una animada discussió amb Herman Tercht. Ell defensava la tesi que efectivament, fent-se ressò de les tesis oficials de l'OTAN, la destrucció de Sèrbia provocaria una mobilització massiva i l'enderrocament del règim a curt termini. I jo li deia: "Herman, crec que això és una mica exagerat, pot haver-hi alguna protesta, pot haver-hi alguna cosa d'això, però és molt difícil que passi tal i com vosaltres ho dieu, la qual cosa té sentit des del punt de vista de l'OTAN per justificar i per posar la guinda política a la pròpia campanya militar".

En principi s'hauria de tenir en compte, per les expectatives de l'oposició, el factor econòmic. Com deia una companya, crec que amb bon criteri, una amiga sèrbia: "Les majors mobilitzacions de l'oposició al meu país no es van donar l'any 93, que és quan va ser realment el pitjor moment econòmic, d'embargament i de crisi, sinó que es van donar l'any 96 i 97 que és quan l'economia estava una mica millor i quan la gent, prenent un respir econòmic, tenia temps o possibilitats de pensar una mica més enllà i d'oposar-s'hi". I en aquest sentit, la destrucció del país o el deteriorament econòmic del país, causat per la guerra, difícilment tindrà un efecte positiu en les condicions de mobilització social a Sèrbia, em temo. Per altra banda, en aquesta sèrie de discussions sobre el potencial de l'oposició a Sèrbia, generalment no es té, crec que no es presta la suficient atenció al que és tot l'espectre, estrictament parlant, d'extrema dreta neofeixista representat per Seselj. S'ha de recordar que Seselj, en aquest moment, el seu recolzament social està entorn el 20%, la qual cosa significa bàsicament el partit neofeixista més poderós d'Europa, i a més un neofeixisme en tota regla, amb un component militar i nacionalista molt profund.

Hi ha una possibilitat, una expectativa greu, de que precisament ell estigui en la millor posició per capitalitzar tota la destrucció i tot el mal causat a Sèrbia. Ell pot realment rendibilitzar un discurs victimista a partir de la guerra, la qual cosa és francament preocupant. En principi els sectors més castigats, més frustrats, i en particular la població refugiada recent a Sèrbia, és un caldo de cultiu apropiat pel neofeixisme de Seselj, hi ha un exemple clar, que em comentava una altra amiga sèrbia de com Seselj va aconseguir el govern municipal en el municipi de Zemun, als afores de Belgrad, i tenen un programa clar de construcció d'habitatges socials gratuïtes o a molt baix preu pels serbis refugiats, arribats de Croàcia, de Bòsnia o de Kosovo. Llavors, imagineu-vos, poseu-vos en el lloc d'un refugiat, d'una persona que ho ha perdut tot, que es troba amb una autoritat local, un municipi, que li donarà una casa gratis i una sèrie de serveis gratuïts o molt generosos, imagineu-vos la situació de clientelisme o de dependència que es genera respecte aquesta gent. És a dir, l'auge del feixisme és un fenomen molt complex, interpretar-lo en clau purament ideològica seria incomplet, hi ha mecanismes de reclutament i de creació de dependència complexos i astuts i Seselj els està utilitzant de manera també molt astuta amb la població refugiada a Sèrbia. Què és el que pot passar a partir d'aquí ningú no ho sap, fer pronòstics és un terreny molt perillós, ja sabeu el que passa, si un s'equivoca, mai no t'ho perdonaran, però si un encerta s'oblida de seguida, així és que els pronòstics són poc

recomanables i especialment en temes balcànics. Recordem també que l'explosió de mobilització de l'any 96-97 ningú la tenia en compte, ningú l'esperava, va ser una sorpresa enorme pels seus propis protagonistes en primer lloc, amb la qual cosa no se sap massa bé fins on i com pot desenvolupar-se el mapa polític a Sèrbia però s'ha de tenir clar que aquesta és la qüestió central i la qüestió més important: el canvi polític a Belgrad, el desenvolupament del procés polític a Belgrad.

Per últim, l'última secció que volia mencionar són les alternatives des del punt de vista dels albano-kosovars. En principi a ells els ha tocat pagar la pitjor part i els ha tocat pagar-la des de fa molts anys amb un sistema d'ocupació militar, de persecució sistemàtica, d'expulsions dels mitjans oficials, dels llocs de treball, de prohibició educativa, etc. Amb tota propietat es pot explicar com un sistema d'apartheid, de la mateixa manera que estava marginada sistemàticament la majoria africana a Sud-àfrica per una minoria blanca. Bàsicament el que existia a Kosovo era un sistema d'apartheid.

Com sabeu, la principal línia de resistència liderada per Rugova durant anys és una línia de resistència no violenta de desentendre's de les institucions sèrbies i construir un sistema paral·lel, d'institucions i d'economia, mitjans de comunicació, etc., tota una societat paral·lela, alternativa, albanesa, com reacció a l'opressió sèrbia. Una altra carta fonamental de l'estratègia de Rugova era, és clar, la pressió internacional o el recolzament internacional. Rugova s'ha passat anys visitant cancelleries, entrevint-se amb representants internacionals i comptant a l'opinió pública kosovar que la comunitat internacional estava a punt d'intervenir, que a la comunitat internacional cada vegada li resulta més intolerable l'actitud de Milosevic i que amb el seu recolzament i una resistència no violenta aconseguirien trencar la repressió sèrbia.

Això no va passar. El que va passar va ser, molt al contrari, que la comunitat dels Estats occidentals es va negar a incloure el tema de Kosovo a l'agenda fins que no hi va haver més remei perquè la cosa era massa greu per ignorar-la. El punt crític es planteja a Dayton, Rugova i els albanesos comptaven amb què a Dayton s'inclogués el tema de Kosovo en una negociació global. Això no va passar i va ser un moment de gran decepció. A Kosovo, a finals de l'any 95, és una mica el moment a partir del qual, ja definitivament, molta gent treu la conclusió que l'estratègia no violenta no està funcionant, no podem esperar gran cosa del recolzament internacional, i tot el que ens queda és començar una nova estratègia de resistència armada que desenvolupi, agreugi el suficient la situació, com per fer ineludible una intervenció internacional. És a dir, l'estratègia desenvolupada per diferents grups albanokosovars radicalitzats i en particular per l'Exèrcit d'Alliberament Nacional de Kosovo a partir de l'any 97 és una estratègia de guerrilla típica, i com qualsevol guerrilla des de Mao Tse Tung fins la pròpia guerrilla partisana de Tito, passant per grups armats a Europa com els germans Etxebarrieta als anys 60, etc., és una estratègia de provocació, en la qual es compta amb una cadena d'acció-repressió amb una lògica terrible que quan pitjor millor, i l'Exèrcit d'Alliberament de Kosovo efectivament comptava amb què els seus atacs a les forces sèrbies produirien represàlies, produirien una radicalització i en última instància produirien, conduirien a una intervenció internacional que acabaria resolent la situació. És una estratègia terrible, és una estratègia molt típica de qualsevol moviment guerriller, i jutjar si ha estat encertada o no els hi correspon a ells, correspon als albanesos. És un judici en la meua opinió molt difícil de fer, tenint en compte que la gent que va ser assassinada en conta per milers, si un pensa, si un és part d'una família en la qual els teus pares, els teus germans, els teus veïns han esta assassinats, jo no sé quanta simpatia pots tenir sobre aquesta estratègia, no? Si un té una visió global i menys danyada personalment, un pot arribar a la conclusió de que malgrat tot el saldo final ha estat positiu, perquè efectivament es va complir el pronòstic de l'agreujament, es va complir el pronòstic de la intervenció internacional i finalment el domini serbi sobre Kosovo ha acabat i ara hi ha oportunitats de reconstruir una societat albanesa. La segona part del tema són totes les seqüeles que estem

veient actualment d'atacs contra la població sèrbia i la situació trista, tristíssima, en la qual ha quedat la població sèrbia a Kosovo. Ells mateixos pràcticament tancats a les seves cases, o tancats en una sèries de guetos, vivint en el terror i en la incertesa. És una situació molt trista, però en qualsevol cas una responsabilitat fonamental de Milosevic que va desencadenar tot aquest infern, previsible i del qual ell n'era conscient.

Un parell de comentaris com a conclusió. Crec que és important que parem atenció en primer lloc a l'experiència i a l'opinió de la gent que està patint el problema. Amb molta freqüència en els temes internacionals s'escolta a molt expert de qualsevol lloc i a moltes fonts pretesament expertes, s'escolta a tothom menys a les víctimes, la qual cosa generalment és un error d'enfocament i de metodologia força greu. El que les víctimes ens estan dient és bàsicament que la comunitat internacional no existeix, aquesta és la seva experiència. Tant parlar de la comunitat internacional, considerar la comunitat internacional com un concepte operatiu en el terreny polític és una falsedat. Tant les víctimes a Bòsnia, com les víctimes a Kosovo han arribat a la conclusió que no podien esperar gran cosa de qualsevol Estat estranger, de que el que existia entre els Estats no era una comunitat, com alguna cosa en comú, com un territori comú, sinó molt al contrari una rivalitat entre els diferents Estats, i que d'un consens entre ells no es podia esperar pràcticament res, i era necessari prendre la iniciativa i defensar-se com bonament es pogués. Crec que seria més encertat, en referir-nos a aquests temes, descartar completament el concepte de comunitat internacional com un concepte que porta a confusió, com un concepte fals, i parlar simplement en tot cas de l'arena internacional, com un concepte neutre, com un espai neutre, però no com una unitat, com quelcom comunitari, com quelcom en comú que comparteixen els Estats, perquè tal cosa no existeix; el que existeix entre ells és rivalitat, en general força despietada i de la qual es pot esperar ben poc en auxili de les víctimes de conflictes com que el que estem discutint avui. Seria exagerat descriure el joc de la política internacional com un joc purament cínic, és a dir, és cert que hi ha gran part de cinisme en els líders occidentals, els líders d'Estats Units, etc., però també és cert que estan obligats a respondre davant una opinió pública que significa en última instància vots, que sí té alguna sensibilitat humanista, a la qual sí que l'importa d'alguna manera veure que persones semblants estan passant per una situació de genocidi o de persecució sistemàtica.

Bàsicament crec que el joc internacional en el moment actual es pot descriure simplement recurrent als conceptes clàssics com els que coneixem des d'Aristòtil i la seva tipificació dels diferents règims polítics. Aristòtil deia que el govern del poble pot adoptar formes nobles i formes corruptes: una forma noble de govern del poble és la democràcia i una forma corrupta és la demagògia. En l'àrea internacional tenim una certa participació del poble en forma d'opinió pública però una forma de participació popular corrupta en el sentit que no hi ha mecanismes efectius de participació política, no hi ha mecanismes efectius de control popular de les decisions, i de revisió, de balanç del que estan realment fent els líders. L'opinió pública dels Estats occidentals segueix els esdeveniments des de la distància, d'una manera generalment passatgera i superficial; els col·lectius directament afectats són considerats de manera marginal, a la societat albanesa, a la societat bosniana, no se les ha escoltat mai per a res, i per tant una participació i un control democràtic efectiu sobre el procés de decisió internacional no existeixen, el que existeix més aviat és un procés corrupte de participació social, o de consideració del que és social, d'allò popular, que dóna lloc a un règim de demagògia. Bàsicament la unió internacional es regeix per criteris demagògics i superficials, i el repte seria com transformar els elements disponibles de participació social o popular cap a un veritable règim democràtic, cap a una vertadera gestió democràtica de les crisis internacionals. És difícil imaginar que això vingui de la mà del sistema electoral o el sistema de vot, idealment o en teoria potser, la solució ideal seria que tots poguéssim participar a les eleccions nord-americanes i votar, en

conseqüència, un candidat que pogués defensar els nostres interessos en un sistema que ens afecta directament.

Penso que també hi ha unes possibilitats reals d'intervenció per mitjà dels moviments socials: els moviments socials transnacionals o els moviments socials locals, amb connexions i amb una visió internacional, poden efectivament tenir una intervenció en aquestes crisis i marcar una diferència en nom i en benefici de les víctimes.

Em sembla molt important el paper que estan jugant les organitzacions transnacionals de drets humans, a més de les locals, penso en particular en Amnistia Internacional o en Human Rights Watch, de manera que avui en dia si algú vol assabentar-se què és el que realment està passant a qualsevol indret del món en una crisi, és molt més pràctic llegir-te un informe de Human Rights Watch que atendre't a qualsevol mitjà d'informació convencional o a les directrius de qualsevol grup o partit polític.